

4. Листи з Харкова : голод в Україні та на Північ. Кавказі в повідомл. італ. дипломатів 1932–1933 рр. / упоряд. А. Граціозні ; Італ. ін-т культури в Україні. – Х. : Фоліо, 2007. – С. 78, 125–130.

5. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років України. Харківська область / В. Я. Білоцерківський, О. С. Кириченко, О. В. Корнев та ін. ; Вступ. ст. В. Я. Білоцерківського. – Х. : Фоліо, 2008. – С. 7–9, 888, 950, 955, 957.

О.П. Ткаченко, канд. філол. наук, доц. (*КНУ імені Тараса Шевченка, Київ*)

КОНЦЕПТ КАЙНСТВО В ХУДОЖНІЙ РЕЦЕПЦІЇ ГОЛОДОМОРУ 1932–33 РОКІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ УЛАСА САМЧУКА ТА ВАСИЛЯ БАРКИ)

Штучний голодомор 1932–33 років в Україні – одна з найстрашніших трагедій в історії людства. Професор КНУ імені Тараса Шевченка історик Володимир Сергійчик виділив шість ознак, які засвідчують, що голодомор був геноцидом українського народу, тобто свідомими діями влади, спрямованими на знищення нашої нації, а відтак підпадає під норми Конвенції щодо геноциду [3, с. 6]. Повільно, але невідворотно цей факт визнається країнами світу.

Важливу роль у засвідченні й осмисленні всієї повноти трагедії нашого народу в 1932–33 роках зіграли письменники еміграції, які на відміну від літераторів підрадянської України мали змогу у своїх творах порушувати цю складну і болючу тему. Йдеться передусім про романи Уласа Самчука «Марія» (1934 р.) та Василя Барки «Жовтий князь» (1958–61 рр.).

Письменники обрали різні художні шляхи вирішення трагічної теми. У. Самчук не був свідком голодомору, він знав про ці події передусім із західної преси, тож вдався до художньої реконструкції. Події голодомору, показані ним у романі «Марія», хоча й правдиві й загалом достовірні, але більш узагальнені, сказати б, «охудожнені», а відтак менш трагічні й травматичні для читача, почасти їм бракує конкретики. Пізніше у зв'язку з позитивною оцінкою роману А. Любченком, письменником, який разом з М. Хвильовим подорожував Полтавщиною під час Голодомору, У. Самчук запише у щоденнику: «Я знав ту дійсність. Я чув її. Я навіть бачив її внутрішнім оком. Не помилився ні в чому. Так є» [4, с. 144].

Важливо також, що в романі У. Самчука штучний голод не є головною темою, він – лише остання трагічна крапка в житті Марії та

її родини. Письменнику вдалося через призму життя однієї жінки показати долю мільйонів українців, трагедію національного масштабу – у «хроніці одного життя». У цьому суть авторської дефініції жанру та художньої рецепції голодомору 1932–33 років.

На відміну від У. Самчука Василь Барка був самовидцем і потерпілим від Великого голоду. Протягом 25 років на еміграції він збирав свідчення українців про ці страшні події. Особисто пережите й зібраний матеріал було покладено в основу роману «Жовтий князь». Цей твір – не просто історія загибелі української родини Катраників, це – всеохопна історія Голодомору – від його страшного початку й до моторошного кінця. У цьому розумінні «Жовтий князь» є панорамним і масштабним романом, у якому не лише засвідчені чисельні явища штучного голоду, а й подане їхнє історіософське й метафізичне осмислення. Роман сповнений конкретних, цілком реалістичних сцен голоду, про них часто оповідується «з живих уст», історії нанизуються на історії, створюючи цілісну історію Голодомору. У романі показане розмаїття людських доль, характерів, реакцій на голод, людського вибору в обставинах фізичного і духовного нищення нації. «Жовтий князь» можна однозначно оцінити як відверту й безкомпромісну правду про події 1932–33 років, втілену в художньо довершену форму, де стиль – непомітний слуга Істини.

Попри таку різницю в художніх підходах до висвітлення Великого голоду: реконструкція подій – свідчення самовидця, камерність – масштабність, У. Самчук і Василь Барка вдалися до спільних концептів та архетипних образів, однаково зрозуміли причини штучного голоду й відверто вказали на його винуватців.

Одним із спільних концептів, використаних у романах «Марія» і «Жовтий князь», є концепт КАЇНСТВО. У. Самчук моделює цей концепт за допомогою введення у сюжет двох братів-антагоністів Максима і Лавріна, синів Марії. Конфлікт між ними зумовлений політичними чинниками: Максим – комуніст і призвідця більшовицьких лих на селі, Лаврін – колишній петлюрівець й ідейний опонент брата. Самчук майстерно користується символікою «право» – «ліво», «старший» – «молодший» у змалюванні братів Перепутьків: «Справа син – зліва син, обох їх породила» [2, с. 165], «Лаврін пішов швидко в темноту – менший брат, говорив сам з собою на ходу і тікав, щоб не стати Каїном, вибухав і бачив кров у мислі» [2, с. 166]. Таким чином письменник вказує на зародження каїнства, натякає, що хтось із братів Перепутьків стане братовбивцею. Урешті-решт Каїном стає більшовик Максим, який у газеті «Пролетарська Правда» відрікається

від батьків і вимагає суворої кари своєму заарештованому «бувшому братові Лаврону Перепутько» [2, с. 183].

Якщо Самчук пов'язує КАЇНСТВО з ворожнечею рідних братів, то Василь Барка вдається до масштабнішого прочитання, мовлячи про дві братні нації, одна з яких нищить іншу. Письменник уводить у роман народну легенду про місячні плями, які нагадують людям про братовбивство: «...Нам зображення, – думає Мирон Данилович. – Брат брата на вилах держить; під груди вдарив і підняв, поки – смерть; поставлено малюнок, як нагадку проти кайнства, що діється, і погіршало, бо з родинами гублять» [1, с. 38]. Те, звідки прийшло те кайнство в українське село, вказують наступні міркування Катраніка: «Чого з ненашої столиці лізуть, сиділи б дома... Ну, частину бери, і нам зостав; так куди там! Весь хліб дай, а сам згинь. Ми ж не лізем до них. От пішли б по Москві і в хату цього гризуна – теж, і почали ритись: борошно сюди, картоплю сюди – все, все. А тепер слухніть з голоду! Не йдем же. Коли б і могли, не підем» [1, с. 38].

Концепт КАЇНСТВО, наявний у двох найвідоміших творах про Великий голод 1932–33 років, дав змогу письменникам художньо осмислити геноцид українського народу, розібратися в його причинах, виявити і чесно назвати винуватців. У. Самчук показує, що кайнство в українське село принесли російські більшовики, розколовши українські родини, звадивши синів однієї матері до кривавої ворожнечі. Ще більш значущим і глибоким є художнє втілення концепту КАЇНСТВО у романі «Жовтий князь» – його спроектовано на трагічні стосунки двох «братніх» народів, один із яких вбиває інший. Такими є особливості художнього потрактування КАЇНСТВА в романах У. Самчука та В.Барки про голодомор 1932–33 років. Сучасному читачеві залишається винести з цих творів належні історичні уроки й зробити все, щоб унеможливити кайнство на своїй землі.

Список використаних джерел

1. Барка В. Жовтий князь. – Харків : Веста : Вид-во «Ранок», 2005. – 304 с.
2. Самчук У. Марія. – К. : Смолоскип, 2009. – 224 с.
3. Сергійчук В. Голодомор – геноцид української нації // Київський університет. – 2013. – № 11. – С. 6.
4. Цалик С., Селігей П. Таємниці письменницьких шухляд. Детективна історія української літератури. – К. : Наш час, 2011. – 352 с.